

המרכז לחקר האשה בהלכה

זעקת דלות

כתב עת המוקדש לפתרון בעיית העגונות

מספר 5

מכון שכטר ללימודי היהדות
ירושלים, אלול תשס"ב - אוגוסט 2002

המרכז לחקר האשה בהלכה

צוות המרכז

הרב פרופ' דוד גולינקין, מנהל ועורך
הרב שמואל לואיס, יועץ לענייני הלכה
עו"ד שרון שנהב, יועצת משפטית
הרב מוניק זיסקינד גולדברג, חוקרת
הרב דיאנה וילה, חוקרת

הוועדה המייעצת

ד"ר סוזן ארונוב, ארה"ב
פרופ' משה בנוביץ, ישראל
ד"ר רות הלפרין-קדרי, ישראל
עו"ד רבקה מקייס, ישראל
פרופ' ארווין קוטלר, קנדה
פרופ' מיכאל קוריןלדי, ישראל
הרב פרופ' מאיר רבינוביץ, ארה"ב
הרב ד"ר עינת רמון, ישראל
הרב פרופ' עמנואל רקמן, ישראל וארה"ב
פרופ' אליס שלוי, ישראל

מכון שכטר ללימודי היהדות מודה לקרן פורד, לפדרציה של סך-פרנסיסקו, לסוכנות היהודית לארץ ישראל, ל"אשה לאשה" ולפדרציית מטרוסט עבור תמיכתם הכספית במרכז לחקר האשה בהלכה.

תשס"ב – 2002
כל הזכויות שמורות
למכון שכטר ללימודי היהדות
ת"ד 8600, ירושלים
טלפון: 02-6790755
פקס: 02-6790840

דואר אלקטרוני: schechter@schechter.org.il
אתר אינטרנט: www.schechter.edu

נדפס בישראל
מסת"ב 9-12-7105-965

סידור ועימוד: לשון למודים בע"מ, ירושלים

מכון שכטר ללימודי היהדות

מכון שכטר ללימודי היהדות בירושלים מאחד בתוכו את בית הספר ללימודים מתקדמים ובית הספר לרבנות. המכון נמנה על המוסדות המובילים במדעי היהדות במדינת ישראל. אוכלוסיית התלמידים, כ-500 במספרם, מייצגת פסיפס ישראלי מכל גווי הקשת החברתית. כולם, חילוניים ודתיים, לומדים יחד לימודי יהדות בסביבה פתוחה ופלורליסטית. בנוסף, מכון שכטר אחראי על קרן החינוך למען בית ספר תל"י (התוכנית לתגבור לימודי יהדות) ומדרשת ירושלים לעולי חבר העמים. מכון שכטר ללימודי היהדות נוסד ב-1984 ליד התנועה המסורתית וה-Jewish Theological Seminary of America.

המרכז לחקר האשה בהלכה

"המרכז לחקר האשה בהלכה" שליד מכון שכטר ללימודי היהדות בירושלים נוסד בשנת תש"ס בעזרת מענק מקרן פורד, על מנת לחקור את מעמד האשה בבית הכנסת, ועל מנת למצוא פתרונות לבעיית העגונות של ימינו המחכות שנים לקבל גט פיטורין כתוצאה מסרבנות או סחטנות מצד בעליהן. העניין הראשון טופל בספרי "מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות" שיצא לאור בשנת תשס"א. העניין השני יטופל בשתי דרכים – בספר "פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות במאה העשרים" שישקור את כל הפתרונות שהוצעו לבעיה במאה העשרים, ובכתב העת "זעקת דלות" המונח לפניכם, שבודק מקרים ספציפיים של עגונות שחיו שנים לישועה מבתי דין רבניים ללא הועיל. מטרת הפרסום הדברים היא לחוץ על בתי הדין הרבניים לפרסם את פסקיהם באופן מסודר ומנומק ובזמן סביר, וגם להשתמש בכלים ההלכתיים העומדים לרשותם על מנת להתיר עגונות.

וכבר לימדונו חז"ל: "משום עיגונא אקילו בה רבנן" (יבמות פ"ח ע"א), וכן פסק הרמב"ם (הלכות גירושין י"ג:כ"ח) ש"אין בודקין עידי אשה בדרישה וחקירה שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל משום התרת עגונה". הרא"ש קבע ש"כן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדין להתיר" (שו"ת הרא"ש כלל נ"א, אות ב'). אכן, המקורות הנ"ל עסקו בבעל שנעלם, אולם בימינו יש סוג חדש של עגונות הנסחטות על ידי בעליהן עבור בצע כסף, ואין ספק שחז"ל ורבתינו היו חוזרים על כל צדדי ההיתר על מנת להתירן. אכן, זו היא אחת מהמטרות העיקריות של "המרכז לחקר האשה בהלכה".

החוברת הנוכחית

בחוברת המונחת לפניכם פרופ' מיכאל קוריאנלדי, מומחה ידוע לדיני אישות, מציג פתרון כללי לבעיה של עגונות ומסורבות גט: הרחקה דרבינו תם. אותה שיטה מהמאה הי"ב מפעילה לחץ עקיף על סרבן גט על מנת שיתיר את אשתו מעיגונה. היא אף אומצה ב"חוק הגירושין, 1995" ומיושמת לפעמים בפסקי דין רבניים. אנו מפרסמים כאן את ההרחקה דרבינו תם יחד עם כמה פסקי דין רבניים שיישמו אותה בימינו. מטרתנו היא לדרבן את בתי הדין הרבניים ליישם שיטה זאת – המעוגנת היטב בהלכה ובחוק – לעתים תכופות, על מנת לשחרר נשים עגונות מעיגונן.

אנו מודים לפרופ' קורנאלדי שחיבר את החוברת; לרב שמואל לוואיס שקיצר אותה, הוסיף דברי פירוש לנספחים, ואף תירגם נספחים אי-ב' לאנגלית; לגב' דליה פרידמן עבור התרגום הראשוני של שאר החוברת; ולפרופ' אליס שלוי עבור העריכה הלשונית של הנוסח האנגלי.

הרב דוד גולינקין
מכון שכטר ללימודי היהדות
ירושלים עיר הקודש
אלול תשס"ב

פתרון הלכתי למסורבות גט: הרחקה דרבינו תם

מאת

פרופ' מיכאל קורניאלדי

א. מבוא

מגמת חוברת זו היא להביא לתשומת לב הציבור פתרון הלכתי לבעיית העגונות ומסורבות הגט, שבתי הדין מהססים לפעול על פיו. בפתח הדברים, ראוי לצטט, כרקע לדיון, את דברי השופט משה זילברג:

זכור לנו כי אחד הנימוקים העיקריים של מחייבי הנישואין האזרחיים הוא, כי נישואין דתיים – כפי שאלה טוענים – מסגירים את האשה לשרירות לבו של הבעל בבואה לדרוש ממנו גירושין. זהו, אמנם, לא בדיוק כך, אבל משהו בגו יש, והמקרה שלפנינו יוכיח: עגינות מסוג זה, ואולי עוד יותר אכזרית, צפויה לכל יהודיה ישראלית שבעלה עזב את הארץ ונעלם, או שמסרב לשלוח לה גט. מן ההכרח איפוא לטכס ולמצוא דרך הלכתית להתרת כבלי עיגון האשה, בכל מקרה בו הנסיבות מחייבות במפגיע להפריד ביניהם.¹

למקרים שצוינו בדברי השופט זילברג יש להוסיף, למשל, מקרים קשים של עגינות כגון בעל חולה נפש, בעל שחי עם "ידועה בציבור", פירוד ממושך בין בני הזוג ועוד.

יודגש כי במקרים שקיימת בהם עילה הלכתית לכפיית הבעל למתן גט, וניתן נגדו פסק דין של כפייה (להלן "כפיית גט"), כמעט כל אמצעי הכפייה כשרים, והבעיה מתמקדת במקרים שבהם אין הצדקה הלכתית לכפיית גט אלא רק לחיוב גט, ונגד הבעל ניתן פסק דין המחייב אותו לתת גט לאשתו (להלן: "חיוב גט") והוא מסרב לציית לפסק הדין (להלן "סרבן גט"). הקושי לגבי אכיפת פסקי דין של חיוב גט (להבדיל מפסקי דין של "כפיית גט") הוא, כי ההלכה שוללת את השימוש באמצעי כפייה נגד הבעל בפסקי דין של "חיוב גט", מחשש ל"גט מעושה", דהיינו גט הניתן בכפייה.² אמנם "גט מעושה, בישראל – כשר",³ אולם אנו גורסים בגמרא "אמר רב נחמן אמר שמואל: גט המעושה בישראל כדין כשר, שלא כדין פסול ופוסל".⁴ "כדין" פירושו כשיש הצדקה הלכתית לכפיית גט.

- 1 ע"א 164/67, 220/67, היועץ המשפטי לממשלה נגד יחיאל ואורה אברהם, פד"י (כב1), עמ' 41.
- 2 המונח "עישוי" מקורו ביחזקאל כ"ג, ג': "ושם עשו דדי בתוליהן".
- 3 משנה, גיטין, ט', ח'. המשנה מוסיפה "בגוים חובטים אותו ואומרים לו עשה מה שאומרים לך, וכשר", והכוונה היא שהגט כשר כשהגוים מסייעים לביצוע פסק דין של ישראל לכפיית גט (עין מכילתא, משפטים א', מהד' הורוביץ-רבין, עמ' 246; תוספות, גיטין פ"ח ב', ד"ה "יובעובדי כוכבים").
- 4 בבלי גיטין פ"ח ב'. "פוסל" פירושו "מן הכהונה משום ריח גט" – רש"י, שם.

לפיכך, בענייני אכיפת "חיוב גט" חל בהלכה פיתוח של דרכי לחץ עקיף על סרבן גט. ואכן, מוסדות רבניים בארץ ובתפוצות נוקטים או מציעים פתרונות הלכתיים בנידון, אך עדיין השימוש בלחץ עקיף שנוי במחלוקת ורבנים חשובים מסתייגים ממנו וסוברים כי במקרים של פסק דין לחיוב גט, לא ראוי לנקוט באמצעי זה נגד סרבן גט, מחשש של "גט מעושה". מאידך, אין חולק כי במקרים של פסק דין לכפיית גט, ניתן לנקוט צעדים נגד הבעל המסרב לציית לפסק הדין, אפילו בדרכי כפייה ישירות כגון מאסר.

למעשה, בתי הדין מהססים לפסוק כפיית גט ולבצע את דיני הכפייה, וזאת בנימוק של סיכוי ל"שלום בית", או משום חשש לגט מעושה. בפועל, תוצאת היסוס זה היא שנשים רבות נשארות בלי "שלום בית" ובלי גט, והן עגונות. יש לא מעט מקרים שבהם האישה מקיימת יחסי אישות ומשפחה בלי לקבל גט, וילדיה מקשרים אלה הינם ממזרים.

בחוברת זו נפרסם מקור חשוב מתקופת הראשונים שטרם התפרסם כל צרכו, וכן פסקי דין והחלטות שלא פורסמו מתוך הפסיקה של בתי הדין הרבניים בישראל, המשתמשים באותו מקור על מנת לאכוף פסקי דין לחיוב גט. תקוותנו שחוברת זו עשויה להשפיע על הפסיקה הרבנית, ולקדם את פתרון הנושא.

ב. "הרחקה דרבינו תם"

"הרחקה דרבינו תם" (המובאת להלן כנספח א') היא גזירה על הציבור למניעת טובה וקשר חברתי מסרבן גט, שמקורה בתשובה של רבינו תם (נפטר בשנת 1171).⁵ השאלה התייחסה לתביעת אישה לכופ את בעלה לגרשה, בשל מומיו וטענת "מאיס עליי". רבינו תם פסק שאין מקום לכפייה בעילות אלה, מחשש ל"גט מעושה". עם זאת, רבינו תם הוסיף כי מן הראוי לנקוט בהרחקה הבאה (שכונה אחר כך "הרחקה דרבינו תם"), וכלשונו:

אך אם כל רבותינו שווין בדבר תגזרו באֶלה חמורה על כל איש ואשה מזרע בית ישראל הנלווים אליכם, שלא יהו רשאים לדבר עמו, לישא וליתן עמו, להאריחו [לֵארוּחו] ולהאכילו ולהשקותו וללוותו ולבקררו בחלותו.⁶

זוהי סנקציה חברתית של היבדלות והתרחקות מאדם, בדרך פאסיבית, בגדר "שב ואל תעשה", שאינה נחשבת ככפייה, להבדיל מצעד אקטיבי של חרם ונידוי, שהוא בגדר כפייה ממש, וכלשונו: "שבזה אין כפייה עליו, שאם ירצה מקיים והוא לא יילקה בגופו מתוך נידוי זה, אך אנו נתפרד מעליו".

ההרחקה אינה כפייה פיזית כלפי הבעל, אלא הוראה לציבור בדבר התרחקות מסרבן גט. כלומר, אין בגזירה הוראה ל**סרבן** אלא הוראה לציבור כיצד לנהוג עימו, והלחץ

5 ספר הישר לרבינו תם: חלק השו"ת, מהד' רוזנטל, ברלין, 1898, סימן כ"ד, עמ' 39-42.

6 שם, עמ' 42.

החברתי העקיף אינו נחשב בגדר כפייה.⁷ לפיכך, לשיטת רבינו תם, מותר לנקוט בדרך זו אפילו במקרים שאין עילה לכפיית גט. אמנם יש פוסקים החולקים על רבינו תם ורואים את ההרחקה בגדר כפייה שאין לנקוט בה הלכה למעשה, אלא כאשר קיימת עילה לכפיית גט.⁸

חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953 (להלן: חוק שיפוט בתי דין רבניים),⁹ קובע את המאסר כאמצעי חוקי עיקרי לכפיית גט,¹⁰ אך מאז חקיקת החוק, הוברר כי המאסר כמעט ולא הופעל הלכה למעשה. לפיכך, אישי ציבור וחברי כנסת ביקשו לסייע בפתרון בעיית העגונות ומסורבות הגט, באמצעות חקיקה שתאמץ דרכים הלכתיות אחרות, בתיאום עם הרבנות הראשית בישראל. ח"כ פרופ' דוד ליבאי (לימים שר המשפטים), הקים בחסות הכנסת בשנת 1989 "שדולה למען העגונות ומעוכבות הגט", שבה השתתפו נציגי ארגוני הנשים, אישי ציבור ומומחים. בדיוני השדולה הועלו הצעות שונות לפתרון בעיית העגונות, ובראשן הצעה ליישום "הרחקה דרבינו תם", באמצעות חקיקה מתאימה. ההצעה הובאה בפני הרבנות הראשית, והרבנים הראשיים לשעבר, הרב אברהם כהנא שפירא והרב מרדכי אליהו, אישרו, מבחינת ההלכה, את ההצעה. אמנם, בשלבי החקיקה שנמשכו כחמש שנים, היו הסתייגויות מצד חברי כנסת שונים שחששו למסור לסמכות בתי הדין הרבניים את הפעלת הסנקציות שבחוק החדש. לבסוף, הושג קונסנסוס רחב, בתיאום עם הרבנות הראשית, וחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), תשנ"ה-1995 (להלן: חוק הגירושין, 1995) נתקבל בכנסת.¹¹ חוק זה מביא חידוש והתפתחות באמצעי הכפייה נגד סרבני גט והעברת החוק הוכיחה את השפעתו של הציבור כגורם מניע בהתפתחות ההלכה בימינו.

אמצעי "ההרחקה" כפי שגובשו בחוק הגירושין, 1995 קרויים "צווי הגבלה", וכוללים צווים כגון עיכוב יציאה מן הארץ, איסור קבלת דרכון ישראלי או רשיון נהיגה, איסור מינוי במשרה בשירות הציבור ואיסור פתיחה או החזקה של חשבון בנק.¹² חוק הגירושין, 1995 יישם אפוא את הסנקציה שבהלכה, של הרחקת סרבן גט מהחיים החברתיים והדתיים של הקהילה, בדרך של שלילת זכויות אזרח שונות.

7 ר' אליהו אלפנדרי, סדר אליהו רבה וזוטא, סימן י"ג. על ההבחנה בין ההרחקה לבין כפייה עיינו גם י' ויינרוט, דין המורדת, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסנט של אוניברסיטת תל-אביב, תשמ"א, עמ' 440-431; אברהם בארי, חיוב הבעל במזונות אשתו בדיני ישראל: המורדת ומזונותיה, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן, תשמ"ב, עמ' 300-297; אברהם בארי, "הרחקות רבינו תם", שנתון המשפט העברי יח-יט (תשנ"ב-תשנ"ד), עמ' 106-65; אריאל רוזן-צבי, דיני המשפחה בישראל, תל-אביב, תש"ן, עמ' 278-279.

8 ראו שו"ת מהריב"ל, חלק ב', סימנים י"ח-י"ט; תשובת הרשב"א, המובאת בבית יוסף לטור אבן העזר, סימן קנ"ד; חזון איש, אבן העזר, ק"ח, י"ב. וראו מקורות נוספים שהובאו על ידי י' ויינרוט, שם, עמ' 437, 435-439.

9 ספר חוקים 134, תשי"ג, עמ' 165.

10 סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים.

11 ספר חוקים 1507, תשנ"ה, עמ' 139.

12 חוק הגירושין, 1995, סעיף 2.

יודגש כי חוק הגירושין, 1995 נבדל מחוק שיפוט בתי דין רבניים בכך, ש"צו ההגבלה" מופעל במישרין על ידי בתי הדין הרבניים, ואילו מאסר הבעל, על פי פסק דין לכפיית גט (בהתאם לחוק שיפוט בתי דין רבניים), מופעל באמצעות מערכת השיפוט האזרחית.¹³ הבדל יסודי נוסף בין שני החוקים הוא בכך שהכפייה במאסר על פי החוק הראשון (1953) מופעלת רק במקרים שיש בהם פסק דין סופי לכפיית גט (כלומר, שאין עליו ערעור או שהערעור עליו נדחה), ואילו "צו הגבלה" על פי החוק השני (1995) מופעל אפילו במקרים שבהם פסק דין הגירושין הוא פסק דין **לחיוב** גט ולא פסק דין **לכפיית** גט.¹⁴

חוק הגירושין, 1995 יצר איפוא מפנה הנמצא בראשית דרכו. אכן, עוד לפני חוק זה, היו מקרים נדירים שבהם בתי הדין הרבניים בישראל או בתפוצות הפעילו את ה"הרחקה דרבינו תם". דוגמא לכך היא פסק דין בית הדין הרבני הגדול לערעורים (תשמ"ז), שחייב בעל לגרש את אשתו תוך שלושים יום, והוסיף כי "אם ימשיך לתת כתף סוררת ולא יציית להוראה הנ"ל, יש לנהוג בו הרחקה דרבינו תם", דהיינו:

שעל כל איש ואשה בישראל וכל הנלווים אליהם, להימנע בהחלט מלדבר עמו כלל, ושלא לישא וליתן עמו במסחר ובכל משא ומתן של ממון, ושלא לארחו ולהאכילו ולהשקותו, ושלא לבקרו בחלותו, ושלא להושיבו בבית הכנסת, ושלא להעלותו לתורה, ושלא לשאול בשלמו, ולא לחלוק לו שום כבוד, ולהתרחק מעליו ככל האפשר, עד אשר ייכנע וישמע לקול מורים ולתת גט לאשתו ולשחררה מעינותה.¹⁵

ברם, רק חלק מן ההרכבים של בתי הדין הרבניים בישראל (כגון בחיפה ובירושלים) מפעילים את הסנקציות שבחוק הגירושין, 1995, ואילו הרכבים אחרים של בתי הדין הרבניים נרתעים עדיין מפני הפעלת החוק החדש (בייחוד במקרים שאין פסק דין לכפיית גט, אלא רק לחיוב גט). לעתים הדברים באים על תיקונם בערעור לבית הדין הרבני הגדול, שם משיגים פתרון למקרים קשים של עגונות באמצעות הפעלת הסנקציות

13 ראו סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, שזו לשונו: "ציווה בית דין רבני בפסק דין סופי לכפות איש לתת גט פיטורין לאשתו או לכפות אשה לקבל גט פיטורין מאישה, רשאי בית משפט מחוזי, כתום ששים ימים מיום מתן הצו, לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, לכפות במאסר לציית לצו".

14 השו"ע סעיף 1 (א), (ג) לחוק גירושין, 1995 לסעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים.

15 ערעור תשמ"ד/237. פסק הדין ניתן ביום כ"ה בתשרי תשמ"ז, בהרכב הרב עובדיה יוסף, הרב יצחק קולץ והרב אליעזר שפירא (לא פורסם) – ראו א' רוזן-צבי, לעיל הערה 7, עמ' 278. וראו גם פסק דין שניתן על ידי בית הדין שעל יד קהילת "מחזיקי הדת" באנטוורפן, בלגיה (שעליו הסכים גם הרב ניסים קרליץ, אב בית דין חרדי בבני ברק). פסק דין זה (שעיקרו מובא על ידי בארי, לעיל הערה 7, עמ' 95-96) הטיל כנגד סרבן גט את ההרחקות הבאות: "אסור לבוא איתו במגע ומשא, אסור לתת לו דריסת רגל לכל בתי תפילה ובתי מדרש, אסור לדבר איתו, לרחם עליו או לעשות לו איזו טובה, אסור לקנות ממנו או למכור לו שום דבר עד שיגרש את אשתו כדת וכדין בלי שום תנאים. ומוטל על כל אחד ואחד מאחינו בני ישראל להתנהג איתו ולהרחיקו בני"ל עד שישבו ויתנהג כראוי כגבר יהודאי ולא יעגן עוד את אשתו...". פסק הדין מוסיף כי ההרחקה מופנית ל"כל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם".

שבחוק הגירושין, 1995. כך, למשל, ביטל בית הדין הרבני הגדול לערעורים פסק דין של בית דין אזורי שהיתנה חיוב גט בשיתוף פעולה מצד האם לקיום הסדר ביקורים סדיר של הבן אצל האב והוסיף כי "אם לא תאפשר האשה את ביקורי הבן אצל האב, אין אנו מחייבים את הצדדים להתגרש". בית הדין הגדול קבע כי אין קשר בין חיוב גט לבין ביקורי הילד, ופסק כי "הבעל חייב לגרש את אשתו לאלתר ויש לנקוט בכל האמצעים ההלכתיים והחוקיים על מנת לבצע זאת".¹⁶ פסק דין זה מובא להלן כנספח ב'. למעשה, לאחר שהבעל סירב לציית לפסק דין זה, בית הדין הרבני הגדול נתן "צו הגבלה" גורף להפעיל את כל הסנקציות שבחוק הגירושין, 1995 (למעט המאסר שהוטל על ידי בית הדין בשלב מאוחר יותר). החלטה זו מובאת להלן כנספח ג'.

יודגש כי "צו הגבלה" מקדם פתרון הלכתי למסורבות גט, שכן לצורך הוצאת "צו הגבלה" לפי חוק הגירושין, 1995, די בפסק דין לחיוב גט, אפילו בלשון של "חובה, מצווה, הצעה או לשון אחרת".¹⁷ ואכן, פסק הדין הנ"ל (נספח ב') נקט בלשון "חיוב גט" ("הבעל חייב לגרש את אשתו לאלתר"). יצוין כי במקום להחזיר את התיק להמשך הדיון בו בבית הדין הראשון, החליט בית הדין הרבני הגדול לבצע את פסק הדין לגירושין, באמצעות הסנקציות של חוק הגירושין, 1995. נכונות רבה יותר לפסוק חיוב גט (זאת אומרת, גישה מציאותית יותר כלפי חוסר סיכוי ל"שלום בית", ופחות חשש מגט מעושה), בצירוף הפעלת הסנקציות שבחוק הגירושין, 1995, היה מביא, כמו במקרה הזה, לפתרון בעיות של חלק ניכר ממסורבות הגט, המצויות, לעיתים, בהליכי גירושין הנמשכים שנים, ללא מוצא.

16 פסק דין בית הדין הרבני הגדול מיום י"ד כסלו תשנ"ה [19.10.1994] בערעור נד/168.

17 סעיף 1 (ב) לחוק הגירושין, 1995.

נספח א'

ספר הישר לרבינו תם: חלק השאלות והתשובות, מהד' רוזנטל, ברלין, תרנ"ח, סימן כ"ד, עמ' 42, תשובה לרבינו שמואל ורבותינו שבפריש (עניין מורדת)

[דברי הסבר לתחילת התשובה שלא נדפסה כאן: עד כאן האריך רבינו תם להוכיח שאין לכפות על הבעל שאשתו אמרה "מאוס הוא עלי" לתת לה גט. עמדה זו חולקת על מסורת הגאונים ופירושו של רש"י, ורבינו תם טורח להפריך את שיטתם ולהראות שאי אפשר להסיק כדעתם מן הסוגיא בתלמוד (כתובות ס"ג-ס"ד). לאחר מכן, דן רבינו תם בשאלה אם גט שניתן בכפייה בנסיבות אלו פסול מן התורה או רק מדרבנן. בהמשך התשובה הוא מוכיח שאפילו כשמדובר בדין דרבנן אסור לנקוט בנידוי כאמצעי כפייה. זאת אומרת, שגם אם פסילת הגט במקרה של כפייה באומרת "מאוס הוא עלי" היא מדרבנן, אין זה מתיר כפייה על ידי נידוי במקום הכפייה הסטנדרטית של מלקות].

... ואם אומר האומר לא נכפיין בשוטי [נכפה בשוטים] אבל בגזירות וחרמות נכפיין [נכפה בלחצים חברתיים כגון נידוי], זאת לא זאת, דאמרינן בדרבנן לא מזקקינן ליה אבל משמתינן ליה [שאומרים שלגבי מי שחייב שבועה דרבנן ומסרב להישבע אין אנו יורדים לנכסיו וגובים ממנו בעל כורחו, אבל מנדים אותו כדי להכריחו או לשלם או להישבע – ראו בבלי שבועות מ"א ע"א]. ופריך "האי נקטי בכובסיה דלישבקי לגלימיה הוא" [ומקשים נגד רעיון זה לנדות אותו עד שישבע או ישלם, שלמעשה זה כמו לתפוס אותו בביצים עד שהוא נותן את חולצתו]. ותו אמרינן "במערבא מימנו אנגדא דבר בי רב ולא מימני אשמתא" [ושבו אומרים (בבלי פסחים נ"ב ע"א) בארץ ישראל נמנים על מלקות (לתלמיד חכם שחטא) ולא היו נמנים על נידוי (כלומר, החשיבו נידוי לעונש חמור ממלקות)]. ורב יוסף אמר ד"טבא ליה עבדו ליה" [שם, שטובה עשו לתלמיד חכם שהילקו אותו ולא נידו אותו]. ותברא תברי בתי רמי [תוקעים תקיעת שברים בזמן נידוי לומר שנידוי שובר בתים גבוהים (אנשים גדולים)]. שמתא – שם מיתה ושממה [ודורשים לשון "שמתא" בצורת נוטריקון: שם מיתה ושממה – ראו בבלי מועד קטן י"ז ע"א]. הרי לך דחמיר מנגדא [שנידוי חמור ממלקות] ואין כפייה גדולה מזו. וכן גבי "כלבא דאכל וכו' שמתיה וכו' איתלי נורא בגנובתיה" וכו' [וכן מסופר בבבלי שם על כלב שהיה אוכל נעלי החכמים, והם חשבו שמדובר באדם ונידו אותו. נתפסה אש בזנבו של הכלב ושרפה אותו – מכאן רואים ש]טוב ללקות מלהתנדות.

ועל ידי היה מעשה על אחד שקידש בת ר' שמואל מקפש [מהעיר קפש בצרפת] וגזרו על המקדש לגרש [וכנראה שנידו אותו עד שיגרש] ועשיתי שהתירו לו [את נידויו] והשחידוהו בממון ובדברים [ושיחדו אותו בממון ושכנעו אותו בדברים] עד שגרש. והמעשים ידועים וכתובים למען לא יאמרו עלי "חולק על רבותיו", שהרי כך אני מורה ובא, ויש לשמוע לי. ועוד שאני מחמיר ומבטל קול [שמועה], ובני פריצי עמנו מתנשאים להעמיד קול לתת בן אמם דופי. ואין לסמוך בשום דבר [לנדות את

הבעל שאשתו אמרה "מאוס הוא עלי" לכפותו לגרשה] אפילו בשעת הדחק. והיום ההוא ידחק, יטיפו על בית ישחק [על פי עמוס ז', ט"ז, וכוונתו לבית רש"י, סבו, שהיה בן יצחק].

[דברי הסבר להמשך התשובה: מכאן ואילך כותב רבינו תם את שיטתו הידועה כ"הרחקה דרבינו תם" – כלומר, במקום לנדות את הבעל הסרבן, שאז הלכות הנידוי מחייבות ומגבילות אותו, מציע רבינו תם שהקהל יתרחק ויפרד מאותו בעל סרבן כאילו היה מנודה. רבינו תם מוסיף כי הנהגת הרחקה זו, הלכה למעשה, כפופה לכך שחכמי הדור יסכימו לכך. על מנת להבטיח את יישום ההרחקה, כותב רבינו תם כי יש להטיל "אָלָה חמורה" – קללה חמורה – על כל מי שלא יתרחק מהסרבן. החידוש של חקיקת הכנסת בימינו (חוק הגירושין, 1995) הוא שההרחקה מתבצעת על ידי שלילת זכויות אזרחיות, כגון ביטול רשיון נהיגה, ביטול דרכון, הקפאת חשבון הבנק, ביטול כרטיס האשראי ועוד. אלה הם אמצעים העשויים "לשכנע" סרבן גט לציית לחיובו במתן גט כשאשתו טוענת "מאוס הוא עלי".]

אך אם כל רבותינו שווין [מסכימים] בדבר, תגזרו באָלָה [בקללה] חמורה על כל איש ואשה מזרע בית ישראל הנלווים אליכם, שלא יהו רשאים לדבר עמו [עם הגבר שאשתו אמרה "מאוס הוא עלי" ומסרב לגרשה], לישא וליתן עמו, להאריחו [לארח אותו], ולהאכילו ולהשקותו וללוותו ולבקריו בחלותו. ועוד יוסיפו חומר ברצונם על כל אדם, אם לא יגרש ויתיר אותו האיש את הילדה הזאת, שבוה [שבדרך זו של הטלת קללה על מי שמתעסק אתו] אין כפייה עליו. שאם ירצה מקיים, והוא לא יילקה בגופו מתוך "נידוי" זה, אך אני [=אנו] נתפרד מעליו, וכל שיהא זכור בגזרתם וגזרתנו ישמור אותה, ואם יעבור שוגג לא תחול על השוגג [ואם מישהו יעבור על הקללה בטעות ויתעסק עם הסרבן, לא תחול עליו הקללה]. ואם כך יעשו רבותינו [יטילו קללה כדלעיל] נראה דרך הישרה, כי טוב להניח אותה בעיגונה מלהוציא לעז על בניה [כי זה עדיף מלכפותו ממש, שאם אז יתן גט והיא תתחתן שוב יצא לעז על בניה מן הנישואין השניים שהם ממזרים, כי הגט שקיבלה מבעלה היה מעושה שלא כדין], שכבר פשט האיסור [לכפות בעל שאמרה אשתו "מאוס הוא עלי" לגרשה] על ידי המאורעות הנארעות [המקרים שקורים, כנראה רמז לכך שנשים משתמשות בטענת "מאוס הוא עלי" על מנת לגרום לכפיית בעליהם לתת להן גט, כי נתנו עיניהן באיש אחר]. וצור ישראל יוסיף אומץ ושנים רבות, יתרות על העוברות, ולרבותינו שבפריש שלום שלום.

נספח ב'

מדינת ישראל

בית הדין הרבני הגדול ירושלים

תיק מס': נד / 168

בפני כב' הדיינים:

כב' מרן הרה"ר הראשלי"צ הרב אליהו בקשי דורון – נשיא

כב' מרן הרה"ר הרב ישראל מאיר לאו

הרב שלמה דיכובסקי

בעניין: ... המערערת.

ב"כ הרב מ' מיטלמן, טוען רבני

נגד

... המשיב.

החלטה

לאור הנימוקים המצורפים, אנו פוסקים:

הבעל [פלוגי] חייב לגרש את אשתו [פלוגית] לאלתר, ויש לנקוט בכל האמצעים ההלכתיים והחוקיים על מנת לבצע זאת.

כל הנושאים האחרים – כולל נושאי הרכוש והילד – יידונו בנפרד, ואין לתלותם בשום פנים בסידור הגט.

בכפוף לאמור לעיל, נדחה ערעור הבעל.

ניתנה ביום י"ד בכסלו תשנ"ה.

שלמה דיכובסקי

ישראל מאיר לאו

אליהו בקשי דורון – נשיא

נימוקים להחלטה מיום י"ד בכסלו תשנ"ה

העובדות בתיק זה ברורות למדי. הצדדים [חיים] בנפרד למעלה משבע שנים. האשה יצאה מבית בעלה זמן קצר לאחר הולדת הילד. מאז לא חדל הבעל לדרוש שלום בית, והאשה לא חדלה מלדרוש גירושין. כיום, קיימת שינאה עזה מאוד בין האשה לבעלה, ועצם הזכרת שמו ודיבור על אפשרות של חזרה מביאים אותה לידי רעד בכל גופה.

נוכחנו כך במהלך הדיון שבפנינו. התנהגותו הבוטה של הבעל שבאה לידי ביטוי גם בבית המשפט המחוזי – בוודאי תרמה לכך. הבעל חוזר וטוען כי הוא מבקש ל"הוכיח" את מרדנות אשתו, ולא יתן גט אלא אם כן יאופשר לו להוכיח זאת. אולם, האשה מוכנה להיקרא מורדת ולהפסיד את כל זכויותיה לאלתר, אם בכך תזכה לגט המיוחל. לשאלת בית הדין סירב הבעל לענות אם יציית לפסק דין המחייבו בגירושין – גם אם יוטל עליו חיוב ברור.

בית הדין האזורי בפסק דין נשוא הערעור (מיום כ"ו באדר תשנ"ד) הגיע לפסק דין מוזר. בסעיף א' (שבו) נקבע כי על האשה לתת את הילד לביקורים לאב. בסעיף ב' נקבע כי לאחר חדשיים כשתקיימו הביקורים כסידרם, ייקבע מועד לגט פיטורין והצדדים חייבים להתגרש. בסעיף ג' נאמר כי אם לא תאפשר האשה את ביקורי הבן אצל האב, אין אנו מחייבים את הצדדים להתגרש.

קשה לרדת לסוף דעתו של כבוד בית הדין. כיצד חיוב לגירושין נקבע ומתבטל לפי סידור ביקורי הילד? ובכלל מה הקשר בין חיוב לגירושין, לבין ביקורי הילד?

יש להניח שכבוד בית הדין רצה להשפיע על הבעל לתת גט, באמצעות הסדר ביקורים נאות. אבל כיצד ניתן להגיע לחיוב הלכתי לגירושין הכרוך בביקורים?

לגופם של דברים, נראה לנו כי יש לחייב את הבעל בגט בכל מקרה. האשה מואסת בבעלה מאיסות מוחלטת. הדברים נראים לעין, ואינם צריכים לפנים. בפסק דין שפורסם בפסקי דין רבניים י' עמ' 201 ואילך הארכנו להוכיח כי הצורך באמתלא ברורה באומרת "מאיס עלי" [מאוס הוא עלי], אינו משום שמאיסות ללא אמתלא אינה מספקת, אלא שבמאיסות כזו אנו חוששים שמא עיניה נתנה באחר. אבל כל שהמאיסות ברורה לעיני בית הדין, גם אם אין לכך הצדקה, נחשבת האשה כאומרת מאיס עלי באמתלא ברורה, וכדברי ה"חזון איש" (אבן העזר סעיף ט', סעיף קטן ט"ז): "והעיקר תלוי לפי ראות עיני הדיינים אם יש ריעותא במאי דתבעה כתובה, אבל אם נראים הדברים דמאיס עליה אלא שמבקשת כתובה כדי שתוכל להתפרנס אינה מפסדת בתביעתה".

ובפרט שבנדוננו ברור שיש קשר בין התנהגותו הבוטה והתוקפנית של הבעל לבין מאיסות אשתו בו.

באשה האומרת מאיס עלי בכגון זה, יש מקום לחייב את הבעל בגט.

מוכח כן מדברי הרשב"ש והרא"ש כפי שהוכיח מה"ר אליהו אלפנדרי זצ"ל ב"סדר אליה רבה" (סימן י"ג). ואלו דבריו (כפי שהובאו ב"קונטרס הביירוים" ל"רא הורביץ סימן ב'):

תשובת הרשב"ש (תשובה צ"ג) הובאה בבית יוסף סימן ע"ז עמ' קט"ז וזה לשונו: אשה שטענה מאיס עלי שקודם נישואין היתה מואסת אותו ואימה השיאתה לו בעל כורחה, נראה אפילו לאומר שאין כופין לגרש בטענת מאיס עלי יודו בזה שמה שאמור שלא לכוף משום דחיישינן שמא עיניה נתנה באחר, אם הדבר מפורסם שבעל כורחה נישאת לו נסתלקה חששא זו דהא הרי מאיר (מהר"ם מרוטנבורג ז"ל) כשהיתה נותנת האשה טענה ואמתלא לדבריה למה הוא מאוס עליה היה כופה לגרשה עד כאן לשונו. ואחר כך כתב שלענין מעשה לא היה מקיל בכך עד כאן לשון הבית יוסף. (ומובא בספריהם של גדולי הספרדים וביניהם הסדר אליה רבה (נביאו להלן) וכתבו אף שהרשב"ש ז"ל לא כתב אלא להלכה, מכל מקום דיינו שהרשב"ש דעתו כן להלכה עד כאן). וכן החכם השלם מהר"א מונסון ז"ל הובא במהרי"ט חלק ב' [סימן] מ' פסק למעשה כרשב"ש.

הסדר אליה רבה (מהג"ר אליהו אלפנדרי ז"ל) בתשובה סימן י"ג מביא את הרשב"ש וכתב עליו וזה לשונו: והדברים קל וחומר, דאם מקום שנותנת טעם ואמתלא לדבריה למה הוא מאוס עליה דסוף סוף מפיה אנו חיינ דמי יודע עשתונותיה ומי יתיב בתוכא דליבא [יושב בתוך הלב] ואפילו הכי כופין להוציא, כל שכן כשידוע לנו באמת ממעשיה ומהנהגתה ברוב הימים שהיא אנוסה ושכן הוא באמת דנפשה בחלה בו וכו' דוודאי כופין עד כאן לשונו. וכתב הצל הכסף דמשמע מהכנסת הגדולה דגם מהרי"ט מסכים עם הרשב"ש דהנה בסימן ע"ז הגאון בית יוסף י"ט כתב על הרשב"ש שמהר"א מונסון משווה נידון שלו לנידון הרשב"ש והמהרי"ט מחלק ביניהם עד כאן, משמע מזה לכאורה דעם עצם סברת הרשב"ש כן מסכים מהרי"ט. ומצאתי דכן כתב הצמח צדק חלק אבן העזר חלק ב' סימן רס"ב אות י"ב שהמהרי"ט חלק ב' [סימן] מ' מביא את הרשב"ש ולא חולק עליו (דהיכא דליכא חששא דעיניה נתנה וכו' לכולי עלמא כופין) עד כאן.

ועיין מה שכתב בהמשך שם מהרי"ט ואם נידון כרמב"ם וכו' וקצ"ע. וכן בשואל ומשיב מהדורה ג', חלק א', סימן ש"נ חידש את סברת הרשב"ש מדעתו, ותו ראה את הרשב"ש ונהנה מאד.

שיטת הרשב"ש דהיכא שנתנה אמתלא לדבריה מדוע מאיס עליה, כופין אותו לגרש גם לסוברים דאין כופין בטענת מאיס עלי, דסובר הרשב"ש דטעמם משום דחיישינן שמא עיניה נתנה, לכן היכא שנותנת טעם ניכר למאיסותו עליה דתו לא חיישינן לשמא עיניה נתנה וכו' אם כן כופין לכולי עלמא [לכל הדעות]. ומדברי הסדר אליה רבה חזינן דפשיטא ליה [אנו רואים שפשוט לו] בדעת הרשב"ש דאף שאין לה לא עדים ולא הוכחה ברורה לאמתלא דידה אלא מפיה בלבד אנו חיינ, אמנם ניכרין דבריה שאמת הוא מאיסותה, אף על פי כן כופין אותו לגרש וקל וחומר כשידוע לנו ממעשיה ומהנהגתה ברוב הימים שכן הוא באמת שנפשה בחלה בו.

וממשיך הסדר אליה רבה: עוד הלום ראיתי בתשובת הרא"ש כלל ל"ה סימן א' ב' שנשאל באלמנה מגדולי העיר שהיה עמה מלמד בביתה ואירע שקידשה, אם יש לכופו

ליתן גט כי היא אומרת שמואסת בו והיא אומרת שהיא רוצה להיות עגונה כל ימיה ולא להינשא לו כי היא בת גדולים [מיוחסת]. והשיב על זה: אם נראה לכם שהמקדש אינו אדם ראוי להידבק בבת גדולים ותרמית פיתוה וכו' נהי דקידושין לא נפקע, מכל מקום יש לסמוך בנידון זה [על] קצת רבותינו שפסקו במורדת דכופין אותו לגרשה עד כאן לשונו. ולכאורה קשיא לי דכיוון שהרא"ש תופס במושלם דאפילו בנותנת אמתלא לדבריה אין כופין וכל המעשה בזה מרבה ממזרים כמו שמבואר בדבריו בפסקים ובכמה מתשובותיו, איך הקיל בנידון זה לכופו לגרש משום שנעשו הקידושין בפיתוי, הרי סוף סוף כבר נתפתתה ונתרצית להתקדש והרי היא אשת איש גמורה ואיך תהא ניתנת בגט מעושה? אמנם אשר נראה לעניות דעתי דהרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל מ"ג אות ח' בטעם הרחקת הכפייה משום שאם תוכל האשה להפקיע את עצמה באומרה "לא בעינא ליה, לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה" וכו' ועוד כתב שם ויותר תימה על הרמב"ם שפסק שכופין לפי שאינה כשבוית חרב וכו' ומה ניתנת טעם לכופו ולהתירה לא תיבעל לו ותצרר אלמנות חיות כל ימיה וכו' עד כאן לשונו. ולכן בנידון זה שטעם המאיסות ניכר ומפורסם שהיא היתה בת גדולים והמקדש אינו ראוי לה כו' וגם היא אמרה שתשב עגונה ולא תינשא לו וניכרין הדברים שכן יהיה באמת שלא יתכן שאשה כזאת תינשא לאיש כזה, גזר הרא"ש אומר לכופו לגרש דליכא בהא טעמא להרחיק הכפייה, דאי משום שמא עיניה נתנה באחר ליכא דהא טעם המאיסות מפורסם, ואי משום שלא הנחת בת לאברהם אבינו גם כן ליכא דליכא למימר הכי אלא כשהן רואות שכופין בבו זוגה, אבל באיש כזה שאינו הגון לה ליכא למיחש כלל להכי. ואי משום דלמה נכופו האיש שהוא אוהב אותה, גם זו לא יתכן כאן דכיוון שאנו רואין ויודעין באמת שהיא לא תשוב אליו כל ימי עולם ואין כאן אלא עיגון האשה בלבד, ראוי הוא לכופו לגרשה כיוון שאין לו תקנה ממנה. זה הנראה לעניות דעתי בטעם הרא"ש שהתיר לכופו לגרש בנידון זה וכו'.

ועל פי הדברים האלה שכתבנו בשם הרשב"ש שתופס להלכה שכל שניכר ונודע שהוא אמת שמאסה אותו כופין אותו לגרשה אליבא דכולי עלמא ועל פי דברי הרא"ש שהורה הלכה למעשה לכופו לגרש כשנודע באמת שכן הוא שמאסה בו בדברים שהשכל גוזר בהם שאין תקוה ממנה שתשוב אליו עוד ואין כוונתו של בעל אלא לעגנה בלבד. אם כן, על פי הדברים האלה נראה לעניות דעתי דבנידון דידן שנודע וניכר לכל שכן הוא האמת ששוני לה וכו' וליכא למיחש שזהו מחמת שעיניה נתנה וכו' ויושבת עגונה למקוצעות המשכן זה כמה שנים והיא יושבת בצניעות, כל מי שיש לו דעת במוחו ישפוט בצדק שאין זה רוע לב כי אם גזירה מן השמים שלא עלה זיווגם יפה וכו' ואין תקוה ממנה שתשוב לבעלה עוד, וכל מגמתו של הבעל אינו אלא לעגנה בלבד לקחת נקמתו ממנה וכו' וכיוון שכן, נראה לעניות דעתי שהדין נותן לכפות לגרש אליבא דכולי עלמא וכו' וכבר כתבנו לעיל דמדברי הרא"ש והרשב"ש ז"ל יש ללמוד דבנידון דידן כופין לבעל שיגרשנה לפי מה שכתבו הרא"ש והרשב"ש.

ולחלן שם ממשיד הסדר אליה רבה: ועם האמת שאין בידינו להקל משום עיגונא אלא במה שהקילו חכמים דווקא כגון בעדות אשה והיכא דאיתמר איתמר וכמו שכתב מהרי"ק בשלהי שורש ל', מכל מקום אנו נמי בדידן כיוון דאשכחן להרמב"ם ומאן

דעימיה ז"ל ולהרי"ף ודעימיה ז"ל דסבירא להו במושלם (פירוש: במוחלט) דבטענת מאיס כופין להוציא ואשכחן להרא"ש ולהרשב"ש שתפסו דכל כי האי גוונא כופין אליבא דכולי עלמא כי אתינן למיסמך עלה משום עיגון, דבר ראוי והגון הוא ויש לנו על מה שנסמך. אמנם על כל אלה אין רצוני לומר לעשות מעשה לכופ לבעל זה שיגרש חלילה וכו' אמנם כל ישעי וכל חפצי להראות לפני חכמי לב איך שורת הדין מחייבת לכופ זה האיש שיגרש וכו' עד כאן לשונו. כל הנ"ל הוא לשונו של הסדר אליה רבה.

ועיין ב"ציץ אליעזר" חלק ד' סימן כ"א וחלק ה' סימן כ"ו.

מכל האמור נראה שיש מקום בהלכה לחייב את הבעל בגט, במאיסות מוחלטת של האשה, כאשר ברור לבית הדין שלעולם לא יכון השלום ביניהם, ובפרט כאשר הם שבע שנים בנפרד, ואין כל צד של סיכוי לשינוי.

יש לציין כי בית הדין האזורי עצמו הגיע למסקנה של חיוב בגט, אלא שתלה זאת בביקור הילד. לנו לא נראה הדבר כאמור לעיל, ועל כן אין מנוס מקבלת הערעור וקביעה כי הבעל חייב לגרש את אשתו, ויש לנקוט נגדו בכל האמצעים ההלכתיים והמשפטיים המתחייבים מכך.

שלמה דיכובסקי

* * *

אני מצטרף לדעתו של הרב הגאון רבי שלמה דיכובסקי שליט"א שיש לקבל הערעור על החלטת בית הדין לחייב הצדדים בגט בתנאי שהאשה תאפשר לבעל לבקר את בנו, לפי שאין לכרוך הדברים, אם הצדדים חייבים להתגרש, אין לחיוב זה תלות בביקורי הילדים, ויש לדון כל ענין בנפרד.

צדק בית דין קמא שהצדדים חייבים להתגרש, ויש לדחות את טענת הבעל לשלום בית ואת בקשתו לנהל דיונים ולהוכיח טענותיו. האשה טוענת מאוס עלי ואינה מוכנה בשום פנים לחיות עם הבעל. כפי שהתרשם בית דין קמא, גם אנו התרשמנו שהבעל מאוס עליה ואינה מסוגלת לחזור אליו בשום פנים. האשה מוכנה להיקרא מורדת ולהסכים לכל טענותיו, ואף לוותר על כל זכויותיה ובלבד שתיפרד ממנו, כך שאין כל טעם לדון בטענות הבעל. מה עוד שהבעל לא ציית דינא. במשך הדיונים דחה הבעל את החלטות בתי הדין ובא בטענות על בית הדין ברחובות, על בית הדין האזורי בירושלים, וכן על חלק מחברי בית הדין העליון, ובדיון האחרון אף הודיע שלא יקבל כל פסק אם אינו שלום בית, כך שאין כל טעם לדיונים ולנסיונות להגיע לשלום בית או להסדר כל שהוא עם הבעל.

היות והאשה טוענת מאוס עלי ויש יסוד ברור לטענותיה עקב התנהגות הבעל כלפיה, וכן עצם ההתנצחות והטענות בבתי הדין ובבתי המשפט זה שנים דיים בכדי להיחשב אמתלא מבוררת למאוס בבעל. מה עוד שראינו כיצד האשה אחוזת חלחלה כשנדרשת לשלום בית, בכגון דא גם החולקים על הרמב"ם שיש לכפות גט בטענת מאיס עלי, באם

יש אמתלא מבוררת שאכן הטענה אמת, ואין חשש שעיניה נתנה באחר, מודים שיש לכפות.

כמבואר בריב"ש בשם המהר"ם מרוטנבורג, וכך הוכיח החוט המשולש על התשב"ץ, וכן ביכין ובעז חלק ב' סימן מ"ד, ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ג' סימן י"ח ובציץ אליעזר חלק ד' סימן כ"א, שאספו כעמיר גורנה דעת הפוסקים שבאמתלא מבוררת כופין לגרש כשטוענת מאוס עלי.

ויש לציין שזה שנים שהאשה עגונה כאלמנה חיה, ומבקשת להיפרד בכדי להקים לה בית, ועל כגון דא כתב הגאון ר' חיים פלאגיי בספרו חיים ושלו חלק ב' סימן ל"ה וזה לשונו: "ולכן כל שעברו שנה או שנתיים לכל היותר מיום שנפרדו זה מזו, נראה שכופין שיגרש, דאיכא תרתי – לאיש שלא יכול לעמוד בלא אשה, וגם לאשה עצמה שאינה יכולה לעמוד בלא איש. וכל שכן היכא שהיא גלדה דחיישינן שמא נפיק מיניה חורבה, בהיותה אסורה בכבלי העיגון, ופוק חזי כמה הקילו הפוסקים בעיגונא דאיתתא, ובפרט שהיא צעירה עד שהפריזו לומר דסמכינן על סברא יחידאה. וכל שכן שהחיוב מוטל על דיני ישראל להקל בזה, כדי שלא יבואו לידי תקלה מצד האיש ומצד האשה", עד כאן לשונו.

על כן נראה שיש לחייב את הבעל בגט, ואם לא יציית יש לנקוט נגדו כל הצעדים בכדי שיקיים ההחלטה.

אליהו בקשי דורון – נשיא

* * *

מדובר בסכסוך ממושך בין בני זוג שכבר נידון כמה וכמה פעמים בבתי הדין האזוריים, בערכאות שונות וכן בבית הדין הרבני הגדול. בעברי בין הבתרים, ראיתי שהבעל עצמו הסכים בהזדמנויות שונות לתת את הגט, אלא שתלה הסכמתו בראיית הבן לפי רצונו. לדוגמא: החלטה בפרטיכל ישיבת בית הדין הגדול בראשות הגאון הרב מרדכי אליהו שליט"א מיום כ"ה טבת תשנ"ב, שם מופיע בפרטיכל שהבעל לא יסרב לתת גט, וההחלטה ניתנה לאור ההסכמה העקרונית של הבעל לגירושין.

כמו כן, במשך כל שנות הדיון הארוכות הביע הבעל מדי פעם בפעם את התנגדותו להרכב בית הדין שהוצע לדון בעניינו כשהוא מאשים את הדיינים באישומים חמורים.

לאור הנסיבות ולאור התרשמותי מהתנהגותו בבית הדין, יש לחייבו במתן גט, בנוסף לראיות שהביאו חברי הגאונים שליט"א בהרכב בית הדין, יש להסתמך גם על דברי התשב"ץ (חלק ב' סימן ח') בעניין "אשה שבעלה מצער אותה הרבה עד שמרוב צער היא מואסת אותו והכל יודעים בו שהוא אדם קשה הרבה והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות... עד שהיא שנאה את החיים וכו' ". והשיב שם באופן שאינו משתמע לשתי פנים ש"בזה יוציא ויתן כתובה דקיימא לן 'לחיים ניתנה ולא לצערי' דנפקא לן מקרא דכתיב 'כי היא היתה אם כל חי' [בראשית ג' כ:']... ומקרא מלא דבר הכתוב: 'טוב פת חרבה ושלוח בה מבית מלא זבחי ריבי' [משלי י"ז: א'] ועוד כתיב: 'טוב

ארוחת ירק ואהבה שם משורר אבוס ושנאה בו' [משלי ט"ו: י"ז]. הרי שיותר קשה היא מריבה מחסרון מזונות, ואיזה טובה יש לאשה שבעלה מצערה במריבה בכל יום ויום? ואפילו לכוף אותו להוציא יש לדון מקל וחומר דבעל פוליפוס, ואף על פי שיש בתשובות גדולי האחרונים שאין כופין בזה, כלל אגן לאו קטלי קני באגמא אגן ומילתא דתליא בסברא אין לדיין אלא מה שענינו רואות" עד כאן. והיות שראינו בעליל את התנהגותו של הבעל, נראה לי שיש מקום לחייבו לתת גט.

אמנם טענת האשה "מאיס עלי" אינה סיבה לחייב את הבעל למתן גט כפי שכתב בשו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן) סימן קל"ה, שבטענת "מאיס עלי" לא רק שלא כופים את הבעל לגרשה אלא אף לא מחייבים אותו. אבל בנדון דידן שהבעל עבר כל מידה, וסתר דבריו מיניה וביה כפי שפעם טען כי אשתו אסורה עליו ופעמים אחרות טען כי רצונו בשלום בית, נראית מגמתו לצער אותה ואינני רואה כל אפשרות סבירה כי יכון שלום בית ביניהם, על כן יש לחייבו לתת גט ללא התניה של ביקורי הבן אצל אביו. נושא הקשר בין האב ובין בנו כמו שאר הנושאים הכרוכים במתן הגט יידונו בנפרד.

ישראל מאיר לאו

נספח ג'

מדינת ישראל

בית הדין הרבני הגדול ירושלים

תיק מס': נד / 168

בפני כב' הדיינים:

כב' מרן הרה"ר הראשלי"צ הרב אליהו בקשי דורון – נשיא

כב' מרן הרה"ר הרב ישראל מאיר לאו

הרב שלמה דיכובסקי

בעניין: ... המערערת.

ב"כ הרב מ' מיטלמן, טוען רבני

נגד

... המשיב.

החלטה

בתאריך י"ד בכסלו תשנ"ה, ניתנה על ידינו החלטה שנאמר בה כדלהלן: "הבעל [פלונין] חייב לגרש את אשתו [פלונית] לאלתר, ויש לנקוט בכל האמצעים ההלכתיים והחוקיים על מנת לבצע זאת".

למרות האמור בהחלטה, מסרב הבעל בתוקף לגרש את אשתו. בית דיננו הזהירו כי נפעיל כנגדו את ההליכים הקבועים בחוק. ניתנה הזדמנות לבעל להשמיע טענותיו, וניסינו לשכנע אותו כי יאות לגרש את אשתו לאחר שמונה שנים של פירוד.

למרות הכל, מסרב הבעל לגרש את אשתו.

לאחר ששקלנו את נסיבות העניין, החלטנו כי יש להפעיל נגד הבעל את כל האמור בסעיף 2 לחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין הוראת שעה התשנ"ה 1995) על כל סעיפיו הקטנים.

החלטה זו תיכנס לתוקפה בתאריך ט"ו באלול תשנ"ה 10.9.95.

ניתנה ביום כ"ח בתמוז תשנ"ה.

אליהו בקשי דורון – נשיא ישראל מאיר לאו שלמה דיכובסקי

העתק נאמן ומתאים למקור.

הרב ראובן סיני

המזכיר הראשי

הופיע ספר חדש של המרכז לחקר האשה בהלכה:

מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות

מאת

דוד גולינקין

תוכן העניינים

הקדמה

מבוא: תשע גישות למעמד האשה בהלכה במאה העשרים

פרק א': נשים והנחת תפילין (אורח חיים ל"ח:ג')

פרק ב': נשים במניין וכשליחות ציבור (אורח חיים ק"ו:א')

פרק ג': ברכת ברוך שפטרני לבת מצוה (אורח חיים רכ"ה:ב')

פרק ד': נשים וקריאת התורה בציבור (אורח חיים רפ"ב:ג')

פרק ה': השתתפותן של נשים בהלוויות (יורה דעה שני"ט:א-ב')

פרק ו': אמירת קדיש יתום על ידי נשים (יורה דעה שע"ו:ד')

פרק ז': השתתפותן של נשים בטקס הנישואין ובשבע ברכות

בשבעת ימי המשתה (אבן העזר ל"ד:ד', ס"ב:ד')

פרק ח': נשים כפוסקות הלכה (חושן משפט ז', ברכי יוסף סעיף י"ב)

פרק ט': המחיצה בבית־הכנסת

פרק י': הסמכת נשים לרבנות

משרות ציבוריות

לימוד והוראת התורה

מצוות עשה שהזמן גרמן

דיינות

עדות

רשימת המקומות שבהם נתפרסמו הפרקים לראשונה

מפתח נושאים

הקדמה באנגלית

תקצירים באנגלית

ניתן להזמין את הספר מאתר האינטרנט www.schechter.edu

או בטלפון 02-6790755, שלוחה 111.